

پیام نوین

دوره هفتم خرداد ماه ۱۳۴۴ شماره ۵ (۷۷ مسلسل)

م.م. خیرالله یف

الغ بیك^(۱)

محمد ضربای الغ بیك یکی از بزرگترین نمایندگان فرهنگ آسیای مرکزی در قرون وسطی در ۲۲ مارس ۱۳۹۴ میلادی تولد یافت. در همان اوان کودکی به چندین کشور شرق سفر کرد و در اردو کشی های پدر بزرگ خود تیمور شرکت نمود. پس از مرگ تیمور در ۱۴۰۵ سرزمین های امپراطوری او تجزیه شد. شاهزادگان تیموری، یعنی فرزندان و نواده های تیمور بایکدیگر به جنگ درآمدند. پس از چهار سال فتنه و آشوب سومین پسر تیمور، یعنی شاهرخ، موفق شد که آرامشی موقت و نسبی برقرار سازد و در بخشی از قلمرو امپراطوری دو حکومت مستقل تشکیل دهد: یکی از این دو حکومت خراسان و مرکز آن هرات بود که در رأس آن خود شاهرخ قرار داشت. حکومت دیگر کشور ما و راه النهر بود که مرکز آن سمرقند بود و شاهرخ پسر خود الغ بیك را در رأس آن فرار داد.

۱- این مقاله از ازبکستان رسیده و اصل آن بزبان فرانسه بوده که توسط آقای «به آذین» ترجمه شده است.

دوران حکومت الخ بیک با رونق فراوان اقتصاد و فرهنگ کشور همراه بود .

او که خود مردی دانشور و مترقی بود دانشمندان را در کنف حمایت خود میکرفت و ساختمان مؤسسات علمی و فرهنگی و همچنین مدارس و غیره را ساخت تشویق میکرد. خود او نیز مدرسه بزرگی در میدان مرکزی شهر سمرقند که به ریگستان معروف است بنا کرد که نمای خارجی آن اینک تعمیر و تجدید ساختمان شد است و گواهی بر عظمت بنای نامبرده میباشد .

مدرسه های دیگری نیز در دیگر شهرهای آسیای مرکزی به امر الخ بیک بنا گردید ، و از آن جمله در بخارا که در آن روز گاریکی از مراکز عمده اسلام بود . بر اثر مساعی الخ بیک این مدرسه ها نقش مهمی را در اشاعه معارف بازی کرده و به توسعه علوم دقیق کمک نموده اند .

الخ بیک به تن خویش ساختمان این مدرسه ها را مراقبت میکرد و بعدها خود نیز در مدرسه سمرقند بتدریس دانش ریاضی پرداخت .

رصدخانه ای که الخ بیک در بخش شرقی سمرقند بنا کرد از حیث عظمت ساختمان و تجهیزات خود بر همه بناهای مشابه آن زمان، خواه در مشرق و خواه در اروپا، برتری داشت .

با وجود گرفتاری ناشی از مهمات امور کشورداری، الخ بیک باز فرصت کافی مییافت که امر پژوهش های علمی را سازمان دهد. او بزرگترین دانشمندان عصر خود را گرد آورد و همه مقتضیات پژوهش علمی را برایشان فراهم ساخت، چنانکه در دوران پادشاهی الخ بیک سمرقند یکی از مراکز فرهنگی و علمی شرق نزدیک و میانه گردید. فهرست نام های شاعران و دانشمندی که در کنف حمایت الخ بیک زندگی و کار میکردند گواهی بر تعالی زندگی فرهنگی سمرقند در آن عصر میباشد . منجمان و ریاضی دانان سرشناسی مانند قاضی زاده رومی که به علت وسعت دانسته معلوماتش او را افلاطون زمان مینامیدند و غیاث الدین جمشید و علی قوشچی شاگرد الخ بیک و حکیم علی جرجانی و مولانا نقیص طیب و مورخ بزرگ حافظ ابرو و شاعرانی مانند دوریک (؟) و ساکسی که در آن زمان در سمرقند بسر میبردند بسبب آثار خویش بسی دورتر از مرزهای ماوراءالنهر شهرت داشتند .

الخ بیک که وظایف ریاست حکومت را با مطالعات و مشاهدات علمی جمع کرده و خود نیز دانشمند طبیعی دان بلند پایه ای بود در فعالیت های عملی و کارهای علمی خود توجه خاصی به اشاعه معارف و توسعه اندیشه های علمی مبذول میداشت . جاب توجه است که علیرغم سنت های موجود آن زمان الخ بیک بر سردر مدرسه

بخارا کتیبه‌ای فرمود که کسب دانش را بر مرد و زن مسلمان فرض می‌شود .
(طلب العلم فریضة علی کل مسلم و مسلمة)

الخ بیک در کتاب مشهور خود بنام «زیج گورکانی» دانش و معرفت را ستوده
و آن را در مقابل مذهب و حکومت نهاده است و در دیباچه کتاب مینویسد: «مذاهب
بسان مه‌محموم میگردند و حکومت‌ها زوال مییابند، ولی آثار دانشمندان تا ابد بر جا
میماند .»

روحانیان قشری که چشم دیدن گسترش اندیشه‌های مرفقی و افکار علمی
را نداشتند بر ضد کسانی که به اشاعه آن‌ها میپرداختند مبارزه مینمودند . الخ بیک
در ۲۷ اکتبر ۱۴۴۹ خائانه کشته شد ، بدین معنی که به فرمان پسر خود که زیر
نفوذ روحانیان قشری بود سرش از تن جدا گردید .

الخ بیک در راه گسترش اندیشه علمی خدمت پس بزرگی انجام داده و نام
او با اثر بزرگ تاریخی بنام «تاریخ الوس‌های چهار گانه» مربوط است که در آن
سرگذشت امپراطوری مغول که چنگیز خان بنیاد گذاران آن بوده شرح داده شده
است (هر چند که نسخه آن اینک بدست نیست .)

الخ بیک که یکی از بزرگترین طبیعی دانان عصر خود بود در امر رشد علوم
دقیق خاصه ستاره‌شناسی کمک فراوان کرده است . او که تاریخ نجوم و پیشرفت‌های
آن را عمیقاً مطالعه کرده بود ، بر اساس تجارب خود در «امه‌سنن علمی اسلاف
خویش مانند خوارزمی و فرغانی و فارابی و بیرونی و ابن سینا و دیگران
برگنجینه معرفت ستارگان و سیارات بسی افزوده است . کتاب «منجمان شهر چین
و سوریه و یونان و عربستان و ایران و خوارزم از نظر الخ بیک» که در آن رشد و
توسعه نجوم در شرق نشان داده شده است حاوی معلومات مهم و گرانبهایی درباره
تاریخ نجوم میباشد .

الخ بیک که روزها سرگرم امور کشورداری بود شب‌ها وقت خود را مصروف
پژوهش‌های علمی میکرد و در رصدخانه خود به مشاهده دنیای ستارگان میپرداخت
و میکوشید تا به ارازم‌های سپهر بی برد و قوانینی را که بر حرکت ستارگان فرمانروایی
دارد کشف کند . حاصل کوشش مداوم بیست ساله او همانا کتاب «زیج گورکانی»
است که نه تنها نام مؤلف آن بلکه علم ستاره‌شناسی آسیای مرکزی را در دوران
قرون وسطی در سراسر جهان مشهور ساخت . طی دو بیست سال پس از مرگ الخ
بیک، اثر او از لحاظ دقت و صحت بی نظیر باقی ماند و جدول‌های محاسبات آن نه
تنها در شرق بلکه در اروپا مورد استفاده فراوان بود . یک گراور هلندی متعلق به
قرن هفدهم میلادی الخ بیک را در سمت راست الهه نجوم اورانی Uranie در
جمع بزرگترین ستاره‌شناسان جهان تصویر کرده است و این خود گواه بر شهرت
و افتخار جهانی اوست .

امروزه ویرانه‌های رصدخانه الغ بیک از زیر خاک بیرون آورده شده است و بدقت نگهداری میشود. و همچنین مدرسه الغ بیک در سمرقند و نیز مقبره «گورامیر» که الغ بیک کنار جسد خود تیمور در آن آرمیده است تعمیر اساسی شده است. اینک در ازبکستان رصدخانه «کتاب» که جایزه اهمیت بین‌المللی است و نیز انستیتوی فیزیک هسته‌ای وابسته به فرهنگستان علوم ازبکستان واقع در نزدیکی تاشکند، هر دو بنام این دانشمند بزرگ نامگذاری شده است.

نمایشگاه نقاشی افغانستان در پایتخت تاتارستان

هشتمادونه اثر از نقاشان مباحث افغانستان در بهترین تالارهای موزه هنرهای تجسمی شهر قازان پایتخت تاتارستان به معرض نمایش گذاشته شد.

وزیر امور فرهنگی جمهوری خود مختار تاتارستان که جزء فدراسیون روسیه بشمار میرود افتتاح نمایشگاه را واقعه بزرگی در حیات هنری تاتارستان بشمار آورد.

تابلوهای ساخت رئیس هنرستان نقاشی کابل از موفقیت بزرگی برخوردار میباشد. در دفتر یادبود نمایشگاه این یادداشت به چشم میخورد: دورنماهای ساخت «برشنا» بسیار عالی و زیبا میباشند و انسان از تماشای آنها سیر نمیشود. «کوه علی بابا» و سایر آثار بر شنا تأثیر خوبی بجای میگذارند و روح شرق از آنها میمد. تابلوهای برشنا واقماً سحرانگیز است. تابلوهای کار قیاس الدین و عبدالمزین طرزی و شیرزاد و موزائیک‌های کار ظهیر نیز مورد پسند عده زیادی از مردم واقع گردید.